

Verzameld!

Verzameld!

Gepassioneerde verzamelaars

door de eeuwen heen

INGE MISSCHAERT

Afbeelding omslag: Domenico Remp (attributed), *Scarabattolo*, ca. 1654-1713, Museo dell'Opificio delle Pietre Dure, Firenze

Ontwerp omslag: Suzan Beijer

Ontwerp binnenwerk: Zeno Alting Carpentier

ISBN 978 94 6456 104 3

e-ISBN 978 94 6456 105 0

NUR 654

© 2023 Inge Misschaert, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers,
Zutphen

© 2023 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand,
of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere
manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de
afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet
zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te
stellen.

Inhoud

- Gebeten door een drang 9
1. Altijd op zoek : over verzameldrift 19
  2. Verzamelen van *Seltsaemheden*: de curiositeitenjager 29
  3. Het bouwen van een *Wunderkammer*: de architect-verzamelaar 43
  4. Op zoek naar het verleden: de archeoloog-verzamelaar 51
  5. 'La cosa più cara': de kunstenaar-verzamelaar
  6. *Der Sammler und die Seinigen*: de schrijvende verzamelaar 65
  7. Naar verre en vreemde oorden: de reizende verzamelaar 87
  8. Leven als een mens: de filosoferende verzamelaar 101
  9. Honger naar kunst: de vrouwelijke verzamelaar 107
  10. De verzamelaar van groot en klein 127

11. Het huis van de verzamelaar 147
12. De instrumenten van de verzamelaar 161

To collect or not to collect? De eeuwige verzamelaar 167

Dankwoord 173

Beeldverantwoording 177

Selectieve bibliografie 181

Namenregister 189

*'Dit wordt een dwaaltocht met een kaarsvlammetje in
een schemerig spiegelpaleis.
Welk vlammetje we in onze handen houden en welk ons
als weerspiegeling tegemoet straalt,
is vaak onduidelijk en veel hoeken blijven onverlicht.'*
– Joep Leerssen, *Het spiegelpaleis*

*'Normal people have rock collections, shell collections,
key ring collections and stamp collections. (The Captain
had even known somebody with a letterbox collection.)
But a people collection? That had to be the most bizarre
one he'd come across.'*
– Elizabeth Newton, *The Sanctuary*

*'On regarde parfois avec trop d'indifférence ces
modestes travailleurs
qui passent leur vie à ce qu'on appelle collectionner.'*
–E. Van der Vin, *Atlas historique et topographique de
la ville de Gand*

Gebeten door een drang

Jarenlang stond er een sigarenkistje onder mijn bed. Het zat vol met allerhande 'vondsten': schelpen, stenen en andere bijzondere voorwerpen die ik als kind verzamelde en die ik niet wilde weggooiden. We gingen regelmatig naar het strand of naar het bos, dus tot mijn moeders afgrijzen werd het kistje in een mum van tijd vergezeld door nog meer onmisbare 'schatten': stenen en scherven, takjes, knikkers, schelpen, Panini-stickers en gummetjes die naar snoep roken. Later ruilde ik die eerste rudimentaire verzamelingen voor andere: de postzegels die ik van mijn oma kreeg, netjes in de speciaal daartoe voorziene albums, wijn-etiketten die we zorgvuldig van de fles weekten en tussen telefoonboeken droogden, omdat mijn moeder er later een salontafel mee wilde bekleden, en boeken. Nog later verzamelde ik ook foto's, liefst van die oude vergeelde, met gekartelde randen en zo opge-

kruld dat je ze in geen enkel album kwijt kon. In het huis van mijn oma stonden op de bovenverdieping in een logeerkamer grote houten garderobekasten. Er was geen doorgang naar het verborgen land van Narnia, maar er stonden wel een groot aantal kartonnen dozen. Met het snuffelen in die dozen vol foto's, aandenkens, oude tekeningen van mijn moeder en haar zus, een bundeltje liefdesbrieven van mijn opa (die ik pas na haar dood kreeg) en allerhande prullaria, kreeg ik de liefde voor het verzamelen nog meer te pakken, vooral omdat ik elke keer wel iets mocht houden. De kartonnen dozen waren gehavend door jarenlang van huis tot huis te zijn meegesleept, maar voor mij waren het schatkisten. Ik weet niet wat ik leuker vond, de dozen en hun inhoud, of de verhalen die mijn oma erbij vertelde. Waarschijnlijk zal het een combinatie van beide zijn geweest.

Na een carrière van twintig jaar in het onderwijs was ik weer in de studiebanken gaan zitten om te doen wat ik eigenlijk al jaren wilde doen: kunstgeschiedenis studeren. Ik was ook steeds doorgegaan met verzamelen, bijna onbewust. Nu zijn dat vooral boeken en sinds kort ook af en toe kunstwerken op veilingen, maar ik kan nog altijd niet over een strand lopen zonder schelpen op te rapen en in mijn zak te stoppen. Vaak zie ik nadien pas dat ik vooral dezelfde soort heb opgeraapt. Door een stage in het stadsarchief van de stad Gent kwam ik in contact met de groot-

ste beeldcollectie die het archief bezit, de Atlas Goetghebuer. Het is geen echte atlas in de strikte zin van het woord maar meer een verzameling van allerhande afbeeldingen over de stad. De collectie, die vooral bestaat uit gravures, kaarten, plannen, aquarellen en tekeningen, werd in het begin van de negentiende eeuw samengesteld door een Gentse architect, Pierre-Jacques Goetghebuer (1788-1866), die er zijn hele leven aan wijdde en meer dan vierduizend collectiestukken bijeenprokkelde. Nadien kocht de stad deze collectie integraal op en werd er stelselmatig verder verzameld. Dit wakkerde mijn passie weer aan: wat bezielde mensen toch om zich helemaal op het verzamelen toe te leggen? Waarom willen mensen zoveel van hetzelfde object, en wat maakt dat zo speciaal?

Na het ontdekken van de collectie in het stadsarchief ontwaakte er een soort zesde zintuig in mij. Dingen die mij tevoren nooit echt waren opgevallen, sprongen nu in het oog. Ik werkte inmiddels ook af en toe als museumgids en een van mijn favoriete werken is een schilderij van Honoré Daumier (1808-1879), een Franse karikaturist die op het einde van de negentiende eeuw werkte. Verbonden aan een krant maakte hij vooral karikaturen met ironische bijschriften, waarbij vlijmscherpe maatschappijkritiek niet van de lucht was. Slechts een handjevol schilderijen staat op zijn naam, maar dat zijn beelden van een heel ander kaliber. Waar de scherpe lithografieën van deze mees-

ter-graveur meestal een *mockery* inhouden van het onderwerp dat erop afgebeeld staat – vooral de bourgeoisie moest het ontgelden – ademen de doeken een heel andere sfeer.

Op het schilderij staan twee figuren die nauwelijks een menselijke vorm hebben gekregen, vluchtig op het doek gezet, meer dan een paar lijnen en vlakken lijken het niet te zijn. En toch spreekt er zoveel passie uit het werk! De man links houdt een openge-slagen map in zijn handen, en richt zich een beetje schuin naar een tweede figuur, die half achter hem met belangstelling naar het werk in de map kijkt. Ook al is de achtergrond erg donker en schetsmatig opgevuld, toch veronderstellen we dat zij in een soort kunstkamer moeten staan, waar de verzamelaar zijn prenten bewaart. Uit dit werk spreekt veel: de passie van de verzamelaar, die hij met anderen wil delen, het intieme moment waarop het verzamelde object aan de belangstellende bezoeker wordt getoond en het object van verzamelen zelf: de prenten, die door heel de ruimte te vinden zijn. Voor mij was de confrontatie met dit werk het begin van een zoektocht naar nog meer werken van Daumier, maar ook een toegangspoort naar de motivatie van ‘de verzamelaar’, wie dat ook moge zijn.

Honoré Daumier, *Verzamelaars van prenten*,
ca. 1870-1873.

Mensen hebben altijd dingen bijgehouden, verzameld, soort bij soort gelegd. Het lijkt wel een innerlijke drang om dingen te ordenen, of om veel van hetzelfde te willen bewaren. Dit boek probeert duidelijk te maken waar die drang vandaan komt. In twaalf hoofdstukken worden er vragen gesteld aan diverse soorten verzamelaars en wordt er geprobeerd een antwoord te vinden op de volgende prangende vragen: wat schuilt er achter de passie van de verzamelaar? Welke verschillende soorten verzamelaars zijn er gedurende de geschiedenis de revue gepasseerd? Welke invloed hadden zij met hun verzamelingen op hun omgeving, of zelfs op de wereld? Zo hebben we een aantal types verzamelaars gedefinieerd: de curiositeitenverzamelaar, de archeoloog-verzamelaar, de kunstenaar-verzamelaar, de architect-verzamelaar en de reizende verzamelaar. Ook de boekenverzamelaar, de schrijvende verzamelaar en de filosoof-verzamelaar, de onzichtbare verzamelaar en de vrouwelijke verzamelaar komen aan bod. Tenslotte wordt dieper ingegaan op de smaak van de verzamelaar, de instrumenten en het huis van de verzamelaar: waar laat je nu al die kostbare stukken? Een verzameling van twintig netsukes is bijvoorbeeld helemaal iets anders dan twintig oldtimers, of 276, zoals Evert Louwman in zijn museum in Den Haag. Natuurlijk kan niet iedereen een museum bouwen, dus hoe pakt zo'n verzamelaar dat dan aan? Een tijd geleden kwam een man in de media die blijkbaar een hele hangar vol met

oude auto's had verzameld: niemand had er iets vanaf geweten, tot hij stierf.

De thema's die hier aan bod zullen komen zijn even divers als de collecties zelf: literatuur, geschiedenis, kunst, natuur, architectuur, filosofie en nog veel meer. Verschillende intrigerende verzamelaars wandelen door dit boek, sommigen fluisteren of zwijgen, anderen voeren het hoogste woord. Als student kunstgeschiedenis loop je natuurlijk vier jaar tussen allerlei verzamelingen rond. Zelfs het cursusmateriaal is eigenlijk een soort collectie. Daarin verzamelen de professoren en lectoren immers ook hun eigen keur aan kunstwerken. Het is erg moeilijk om daar niet enthousiast over te worden.

De evolutie van de collecties is ook een studie waard. Dure en waardevolle dingen werden in de loop van de geschiedenis enkel door de meest goeiden in de maatschappij verzameld. Gewone werkmensen konden daar zelfs niet over nadenken, dat was volledig boven hun petten of mutsen. De kentering kwam er met de burgerij. De kooplieden, de burgers die handel dreven, harkten ook fortuinen bij elkaar. Zij waren doorgaans niet van adel, konden ook niet bogen op een stokoud voorgeslacht, maar hadden wel de centen en begonnen zich te interesseren voor verzamelen van kunst en curiosa. Voor een deel deden zij dat door zich te meten met de adel, maar uiteindelijk ook uit

een soort van interesse of fascinatie, of met een louter commercieel doel. In dit boek komen zij ook aan bod, met hun verzamelingen, eerder als 'gewone' mensen met – jawel – ook diezelfde passie.

Tegelijk is dit boek ook even oneindig als de verzameling die ik in het archief bestudeerde: zo'n collectie is nooit af. Het is een amalgaam van veel bontgekleurde en gepassioneerde verhalen, maar volledigheid is daarbij niet als maatstaf genomen. Dat is namelijk onmogelijk. Het zou een mooi streven kunnen zijn om verzamelingen of verzamelaars te verzamelen – iets wat ik hier probeer en wat architect Goetghebuer in zijn tijd ook heeft gedaan. Hij legde ook een collectie beeldmateriaal aan van de verzamelingen van kennissen en vrienden, wat eigenlijk ook als een soort inventaris kan gezien worden. Dit boek is vooral een uiting van de westerse kunst en cultuur, er zijn ongetwijfeld ook veel mooie verhalen over verzamelingen die de Euraziatische grenzen doorkruisen. Een deeltje daarvan komt hier aan bod: de egyptomanie en fascinatie voor oosterse en onbekende schatten, omdat zoveel van deze kunst zich in Europese verzamelingen bevindt. Dat sommige kunststukken hier in musea getoond worden en het eigenaarschap ervan ter discussie staat, is gevoelige materie, die hier niet of slechts terzijde aan bod komt. Enerzijds omdat er al veel andere werken over zijn verschenen met meer kennis van zaken dan ik heb, anderzijds omdat hier in

Het sigarenkistje met schatten onder mijn bed.

dit boek de focus op de verzamelaars en hun drift en passie wordt gelegd. Om aan dit boeiende verhaal te beginnen, dat eigenlijk zelf bestaat uit een verzameling van verzamelverhalen, moeten we ons voor alles op die drift concentreren.

1.

Altijd op zoek: over verzameldrift

In de bekende tv-serie *Downton Abbey* woont de familie Grantham op een prachtig landgoed, dat volgestouwd is met rijkdom en luxe. Toch merkt de graaf het meteen wanneer uit een vitrinekastje in zijn mannenkabinet één van de snuifdozen uit zijn collectie is verdwenen, gestolen door *valet de chambre* Thomas, om er een andere butler mee in diskrediet te brengen. De passage is veelzeggend voor de neus die collectioneurs hebben waar het hun collectie betreft. Als er ook maar één object ontbreekt, dan voelt het geheel niet meer compleet aan, heeft de eigenaar bijna fysiek pijn. Ook bij het aankopen van onderdelen voor de collectie is de keuze soms hard. Koopt men een object niet, dan heeft men er eeuwig spijt van, koopt men het wel, dan is er misschien al van de start geen plaats voor, of heeft men er veel te veel geld voor neergeteld. Alle scenario's hierboven passen bij het fenomeen